

Richard Haass

Lumea în care trăim O scurtă introducere

Traducere din limba engleză de
ANCA DUMITRU

ORION

Respect pentru oameni și cărți

Venezuela 6, 83, 151, 187, 194-195, 197, 249, 288, 359,	X
Vietnam 7, 57-58, 113, 115, 117, 119, 127, 374	Xi Jinping 78
Vietnamul de Nord 57, 118	Y
Vietnamul de Sud 57, 118-119	Yemen 148, 163, 167, 212, 300, 354, 359, 361, 364, 372
W	Z
Washington, George 33, 392	Zidul Berlinului 62, 65, 67, 69, 71
Weber, Max 320	Zika 263
Wilson, Woodrow 36-37, 39-40	Zimbabwe 288
World Trade Organization (WTO) 77, 270, 278, 280-281, 284, 323, 368, 373, 383	Zona de comerț liber a Africii Continentale (African Continental Free Trade Area) 179
	Zona Schengen 103

CUPRINS

<i>Prefață</i>	9
PARTEA ÎNTÂI: ISTORIA ESENȚIALĂ	19
De la Războiul de Treizeci de Ani la izbucnirea Primului Război Mondial (1618-1914)	23
De la Primul la cel de-al Doilea Război Mondial (1914-1945)	33
Războiul Rece (1945-1989)	51
Era de după Războiul Rece (1989-prezent)	69
PARTEA A DOUA: REGIUNILE LUMII	87
Europa	95
Asia de Est și Pacificul	113
Asia de Sud	131
Orientul Mijlociu	147
Africa	171
Americile	185

PARTEA A TREIA: EPOCA GLOBALIZĂRII 199

Globalizarea	203
Terorismul și contraterorismul	211
Proliferarea nucleară	219
Schimbările climatice	231
Migrația	243
Internetul, spațiul cibernetic și securitatea cibernetică	253
Sănătatea globală	261
Comerț și investiții	269
Valuta și politica monetară	287
Dezvoltarea	299

PARTEA A PATRA: ORDINE ȘI HAOS 313

Suveranitate, autoguvernare și balanța puterilor	319
Alianțe și coaliții	327
Societatea internațională	335
Războaiele dintre țări	347
Instabilitatea internațională și războaiele din interiorul țărilor	357
Ordinea liberală a lumii	367

Mulțumiri	377
Resurse suplimentare	381
Note	389
Indice	463

note

PARTEA ÎNTÂI
**ISTORIA
ESEȚIALĂ**

ISTORIA ESENȚIALĂ

Istoria ne ajută să înțelegem cine suntem ca oameni, ca societate sau ca o țară anume, unde ne aflăm și cum am ajuns aici. Ne ajută, de asemenea, să-i înțelegem pe ceilalți, oferindu-ne un context și o perspectivă și sporindu-ne în același timp cunoașterea.

Istoria are și o latură practică. Poate oferi lecții. Deși este adevărat că nu există două situații similare, există însă tipare. George Santayana, un scriitor de la finalul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX, a mers până acolo încât să sugereze: „Aceia care nu își amintesc trecutul sunt condamnați să îl repete”.

După cum v-ați așteptat probabil, există o cantitate deloc neglijabilă de istorie ce poate fi exploatată pentru a oferi fundalul pe care îl caută cineva care vrea să înțeleagă lumea mai bine. În încercarea de a oferi o istorie care să fie utilă și manevrabilă cantitativ, m-am limitat să mă refer la ceea ce îndeobște este asimilat epocii moderne internaționale, adică istoria care începe odată cu secolul al XVII-lea.

Această dată nu este una arbitrară. Războiul de Treizeci de Ani – un conflict care a acaparat o bună parte a Europei și a avut dimensiuni atât politice, cât și religioase – a luat sfârșit în 1648 prin Tratatul de la Westfalia, un tratat de pace considerat declanșatorul nașterii sistemului internațional modern, unul în care națiunile suverane acceptă independența celorlalte și respectă granițele care le separă.

Există, să o admitem, o notă profund europeană în asta. Dar nu lipsită de logică. Europa, în acea epocă, juca un rol important și exercita o influență puternică asupra altor părți

ale lumii, iar normele întrupate de Tratatul de la Westfalia continuă să ofere bazele relațiilor internaționale în toată lumea. De fapt, unele țări (China îmi vine acum în minte), care sunt în prezent cele mai „westfaliene” și care au cele mai tradiționale imagini ale suveranității, sunt din afara Europei.

Istoria prezentată aici este împărțită în patru perioade. Prima, cea mai lungă, acoperă aproape trei sute de ani, de la începutul secolului al XVII-lea până la izbucnirea Primului Război Mondial, în 1914. Pe lângă nașterea sistemului statal modern, internațional, acest interval acoperă perioada colonialismului, căderea câtorva imperii, deschiderea Japoniei și nașterea Germaniei, Războiul Civil american și nașterea Statelor Unite ca mare putere, emergența tehnologiilor care au revoluționat sistemul de producție, transporturile și arta războiului.

A doua perioadă vizează trei decade, mai mult sau mai puțin, din 1914 până în 1945 — cei mai ucigași ani ai întregii istorii. O perioadă flancată de două războaie lungi și costisitoare, care au dominat prima jumătate a secolului XX. Tot ea include întemeierea și apoi eșecul Ligii Națiunilor, Marea Depresiune, nașterea naționalismului și a fascismului, multiplele erori ale politicii externe și diplomației care au contribuit la izbucnirea, pentru a doua oară într-un singur secol, a unui nou război mondial.

Cea de-a treia secțiune este rezervată Războiului Rece, perioada de patruzeci de ani care a urmat celui de-al Doilea Război Mondial, dominată de lupta dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică. Capitolul urmărește motivele izbucnirii Războiului Rece, de ce a rămas rece și de ce s-a terminat atunci când a făcut-o și cum anume s-a întâmplat.

Al patrulea și ultimul capitol al acestei istorii evaluează perioada post-Război Rece. A început în 1989 și, trei decenii mai târziu, este perioada în care ne aflăm încă. La un moment dat, această epocă va fi definită mai bine și își va câștiga un nume. Prea multe însă sunt neclare și nesigure pentru a ști acum exact cum va apărea ea în ochii unui istoric. Dar, o spunem din nou, este esențial să cunoaștem cum anume s-au desfășurat lucrurile până aici, dacă vrem să pricepem exact unde ne aflăm.

DE LA RĂZBOIUL DE TREIZECI DE ANI LA IZBUCNIREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1618-1914)

Rădăcinile sistemului internațional modern se află în Europa secolului al XVII-lea. Acest continent era centrul lumii, pentru că el a fost cel care a acumulat tehnologiile noi, care s-au dovedit a fi critice în producția de bunuri, agricultură și transport, tipar și războaie. Așa cum se întâmplă întotdeauna, tranziția a fost marcată de conflict.

Evenimentul critic a fost Războiul de Treizeci de Ani, un război care a început în 1618, a înglobat atât dimensiunea politică, cât și pe cea religioasă și a fost purtat deopotrivă în interiorul și între granițele marilor puteri europene de la acea dată. Până atunci, Europa fusese o țesătură amestecată de imperii și de mici regate. Autoritățile religioase și politice se confruntau deseori pentru teritorii și putere. Granițele nu erau respectate; războaiele și micile confruntări erau la ordinea zilei.

Când praful s-a așezat, țările au apărut ca o alternativă la imperii și principate. Imperiile erau deseori conduse de la depărtare, fapt care nu putea determina loialitatea cetățenilor, iar dimensiunile lor impresionante le făceau greu de guvernat. Spre deosebire de ele, micile principate nu aveau amploarea necesară pentru a concura cu piețele străine, iar resursele limitate le împiedicau să poarte războaie eficiente. Oamenii s-au dovedit a fi mai curând înclinați să se dedice unor guverne pe care le vedeau ca pe ceva al lor. Apariția unei lumi compuse din țări independente, care își respectă această independență, s-a dovedit o inovare majoră, una care a introdus un grad mai ridicat de stabilitate și pace, dar care a și creat capacitatea de a purta războaie la un nivel fără precedent.

Tratatul de la Westfalia, care a pus capăt Războiului de Treizeci de Ani, în 1648, a codificat această nouă înțelegere. Din multe puncte de vedere, tratatul a stabilit sistemul internațional modern, unul dominat de țări și de principiul suveranității. Conceptul de suveranitate avea trei dimensiuni principale. Prima – țările trebuie să accepte granițele altor țări și să nu folosească forța pentru a încerca să le modifice. Cea de-a doua – țările nu ar trebui să intervină în evenimentele care se petrec în interiorul altor țări. Și cea de-a treia – guvernele trebuie să aibă mână liberă să facă ceea ce cred de cuviință în interiorul granițelor proprii. Aceste trei noțiuni pot să nu pară mare lucru, dar ele reprezintă un pas înainte, unul care, dacă ar fi fost respectat, ar fi redus drastic instabilitatea și violența, care deveniseră ceva obișnuit.

Cu toate acestea, națiunile europene au încălcat deseori suveranitatea vecinilor, aspect care explică în parte de ce istoria acestui continent a fost atât de violentă și de distructivă. Totuși, Tratatul de la Westfalia a adus o perioadă de pace relativă. Europa nu s-a mai afundat într-un război major sau, mai precis, într-o serie de războaie până la venirea la putere a lui Napoleon Bonaparte, genialul, ambițiosul general francez, care a devenit om politic și apoi împărat. A ajuns la putere în urma unei revoluții ce a avut loc în Franța, revoluție care – așa cum se întâmplă de cele mai multe ori în urma revoluțiilor – a sfârșit în exces și dezordine. După câteva victorii militare care i-au asigurat controlul unei mari părți din Europa, Napoleon a vrut mai mult, alegând să lupte cu prea mulți dușmani și pe prea multe fronturi, fiind în cele din urmă învins de o coaliție formată din Austria, Prusia, Rusia și Regatul Unit. Învingătorii și învinșii (mai puțin Napoleon) s-au reunit la Viena în 1814 și 1815 și au

ajuns la o înțelegere care urmărea să împiedice Franța să-și mai amenințe vecinii și mișcările revoluționare să răstoarne guvernele nealese din acea perioadă. Congresul de la Viena a făcut alegerea înțeleaptă ca Franța învinsă să fie integrată în noua ordine, mai degrabă decât să fie penalizată și ostracizată, plantând astfel semințele care ar fi putut preveni ca Franța să se ridice într-o bună zi împotriva acestei ordini, pentru a o răsturna.

Congresul de la Viena a produs ceea ce a devenit cunoscut sub numele de Concertul Europei, un nume ce sugerează echivalentul diplomatic al unei orchestre de muzicieni care performează împreună. Sistemul viza Europa, dar a avut o pondere colosală, fără doar și poate, în ordinea internațională, dată fiind poziția dominantă a Europei și a europenilor în lume, la începutul secolului al XIX-lea. De fapt, spre jumătatea secolului al XIX-lea, Europa de Vest reprezenta aproape o treime din economia globală, eclipsând China și India și păstrând o distanță detașată față de Statele Unite. Concertul a pus în practică învățăturile care constituiau esența Tratatului de la Westfalia și, mai presus de toate, eliminarea posibilității ca o țară membră să fie invadată sau ca imixtiunile în afacerile interne ale unui membru al Concertului să nu fie posibile fără permisiunea acestuia. Concertul a fost, fără îndoială, conservator, adică a favorizat ca dinastiile existente să își continue guvernarea și s-a opus impulsurilor revoluționare. Ceea ce a permis ca această nouă structură să reziste atât de mult cât a făcut-o, dincolo de interesul personal al conducătorilor, a fost balanța puterilor militare în Europa, care făcea ca opoziția individuală a unei țări față de principiile acesteia să devină neatractivă.

Concertul a ținut, practic, până în zorii Primului Război Mondial, dar deja cu decenii înaintea acestuia încetase să mai

joace un rol semnificativ. Când anume a luat sfârșit este exclusiv o chestiune de perspectivă, dar așa spune că la mijlocul secolului al XIX-lea, când majoritatea puterilor s-au detașat de Rusia în chestiunea Crimeei. Acesta a fost un conflict privitor la cine anume avea să preia puterea teritoriilor aflate atunci sub Imperiul Otoman, aflat în declin. A fost urmat de războaie între Prusia (strămoșul principal al Germaniei moderne) și Austria și Franța. După cum vom vedea mai jos, ceea ce rămăsese din Concert nu a putut supraviețui nașterii Germaniei, care a fost unită sub ministrul președinte al Prusiei, Otto von Bismarck, în 1871, și sub urmașii lui, ducând la zguduirea stabilității europene.

DINCOLO DE EUROPA

Ar fi o greșală să limităm o astfel de privire asupra istoriei secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea doar la Europa, chiar dacă Europa era regiunea lumii unde se aflau cele mai puternice și mai influente entități ale epocii. O mare parte a globului — părți ale Orientului Mijlociu, Asiei de Sud, Africii, Americile, Asia de Est — era colonizată preponderent de țări europene (în principal de Marea Britanie, Franța, Portugalia și Spania, dar și de Germania și Italia, deși în mai mică măsură), dar și de Japonia și Statele Unite. Motivul principal era cel economic, deși aspecte legate de mândria națională și de glorie nu au fost mai puțin importante.

Pentru China, secolul al XIX-lea începuse destul de bine; economia sa era destul de amplă, în bună măsură datorită relațiilor comerciale pe care le avea cu Marea Britanie, dar și cu alții. Secolul însă s-a dovedit a fi orice, mai puțin glorios. A fost

o epocă marcată de o conducere imperială lipsită de imaginație, de provocări ale autorității centrale venite din interior, de agresiuni străine asupra Chinei, inclusiv Războaiele Opiului, în care Marea Britanie a forțat China să participe la un comerț de opiu pe care China nu îl dorea, ținând cont de efectele drogului asupra populației locale. Aceste conflicte au fost urmate de incursiuni în China ale Marii Britanii, Franței, Germaniei, Japoniei și Rusiei, care au dus la împărțirea concesiunilor chineze între aceste țări, împingând China mult în urma puterilor economice europene, atât din punct de vedere administrativ, cât și militar. Această realitate nu avea să se schimbe până târziu, în a doua jumătate a secolului XX.

Perioada care începe cu Războaiele Opiului și se termină cu proclamarea Republicii Populare Chineze de către Mao Zedong, în 1949, este cunoscută pentru chinezi sub denumirea de „secolul umilințelor” și continuă și azi să altereze perspectiva cetățenilor Chinei asupra lumii. Guvernul actual chinez susține că o China aflată în tensiuni interioare invită de fapt puterile străine la agresiuni, cărora doar un guvern profund centralizat și puternic le poate face față. Acesta este argumentul pe care Partidul Comunist îl folosește pentru a-și justifica dominația.

Japonia a intrat în secolul al XIX-lea la fel cum a intrat și ieșit și din ultimele două secole – puternic izolată de lumea din afară. În 1853, Statele Unite (o țară din Pacific în căutare de piețe noi) au condus ofensiva deschiderii Japoniei spre comerțul cu restul lumii. Când navele de război americane s-au ivit, neinvitate, pentru a cere accesul la piețele japoneze, Japonia a cedat, căci din punct de vedere militar nu avea nicio șansă. Asemenea Chinei, a fost forțată la concesiuni economice și legale umiltoare către străini. Ele s-au dovedit extrem de nepopulare

în Japonia și au ajutat la declanșarea unei contestări politice de succes a shogunilor conducători (generalul care era primul printre egalii lui dintre stăpânii feudali). Sub împăratul Meiji ordinea imperială avea să fie restabilită până în 1868.

Meiji (care înseamnă „conducătorul luminat”) a condus Japonia vreme de cincizeci de ani, până în 1912, o perioadă descrisă îndeobște ca Restaurația Meiji, timp în care s-a format statul japonez modern. Japonia, spre deosebire de China, a urmat un curs paralel cu ceea ce se întâmpla în Europa și în Statele Unite. La Tokyo s-au creat un guvern birocratic modern și un aparat administrativ care supraveghea întreaga țară. Japonia a introdus o politică industrială și și-a construit o armată modernă. De asemenea, a urmat modelul imperial european al ultimelor două decenii ale secolului. În vreme ce britanieii, francezii, germanii și alții ocupau și controlau părți semnificative din Orientul Mijlociu, Africa și regiuni ale Asiei, Japonia exercita controlul asupra unor părți din Coreea, Taiwan și China. Japonia a învins Rusia în războiul pe care l-au purtat în 1904-1905, fiind astfel prima putere asiatică din epoca modernă care a fost victorioasă în fața unei puteri europene. Japonia, ca marile puteri europene ale epocii, a fost prinsă de valul mândriei naționale.

În așa-numita Lume Nouă existau coloniile britanice din America de Nord, care, spre mijlocul secolului al XVIII-lea, au devenit tot mai frustrate de taxele forțate pe care Coroana britanică le impunea și de controlul limitat pe care îl aveau asupra propriului destin. Ceea ce poartă numele de Războiul Revoluționar (sau Războiul de Independență) a fost de fapt o eliberare națională care a început în 1775. A fost purtat de mulți oameni care veniseră din Marea Britanie și de pretutindeni din